

מדוע עדיפה תקופת השופטים על המלוכה

ניצה בן־דב

מאיר עוזיאל, איש הישר בעיניו, הוצאת טוטם, 368 עמ'.

”בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה” (שופטים, כ”א, כ”ה) – באמירה זו מסכם המקרא את התקופה שבין סערת כיבוש הארץ בידי יהושע לבין תקופת האיחוד, ההתרחבות והתפארת של מלכות דוד ושלמה, שנחקה במסורת כשיא מופלא בחיי העם. ימי שפוט השופטים מצטיירים בתנ”ך, בהתאם, כמעין מבוא דידיקטי לקראת אותו שיא לאומי

מזהיר: זמן ביניים מגומגם ומסוכסך של שפל ואנרכיה, אכזבה ובכי, כשהעם מפורד לשבטים עוינים, שכל אחד מהם עסוק בכיבוש והתיישבות בנחלתו הפרטית, הסדר הציבורי רופף עד לא קיים, ומדי פעם, בעת צרה, מופיע איזה מנהיג כריזמטי לשפוט את העם ולהילחם את מלחמותיו. אלא שהמנהיגות הסדרתית הזאת, אנו למדים, היא תמיד חלקית בלבד,

פרופ' ניצה בן־דב היא פרופסור לספרות עברית והשוואתית באוניברסיטת חיפה.

תשוב עוד, שכולה יצירה ודמיון, ושבה יכלו כל איש ואישה לעשות מה שמצא חן בעיניהם, להגשים את משאלות לבם ולראות ברכה בעמלם, בלי מורא מגחמות שלטון אכזרי מגביל ומדכא (עמ' 362).

כמו להדגים את התְּזָה השנונה שלו, מערבבת העלילה הססגונית, המפתיעה ורבת התהפוכות שטווה עוזיאל על תקופת הזוהר וההרמוניה ההיא ז'אנרים ספרותיים ומצבי רוח, אלמנטים של ריאליזם פנטסטי ורומן רעיונות (אחד הגיבורים הוא מלאך שמסתבך אחרי שאיבד את תעודת המלאך שלו, וכך הוא נאלץ לבלות את ימיו בקרב בני האדם ולחולל להם פלאים שלא כדרך הטבע; חיות ועופות נוהגים, חושבים ומרגישים כבני אדם, כשאחד הגיבורים המעניינים ומעוררי ההזדהות בספר הוא נשר צעיר ורחב כנפיים, המרחף תדיר מעל לעלילה ומדגים בהרפתקאותיו עקרונות פילוסופיים של חירות, גורל ורצון חופשי), יחד עם מעשייה רומנטית מסוגנת ולוקחת לב, תככים פוליטיים מפולפלים והומור חכם ואירוני.

חֹבְנוֹ לְשׁוֹפְטִים

החופש, באותו עידן מבורך שלפני המלוכה, קובע עוזיאל, נבע דווקא מהיעדר המלך ושלטון מלוכני העובר

תלויה במזל, והשפעתה על גורל העם זמנית ולא מספקת, מה שמוליד כמיהה לשלטון מרכזי רציף ויציב, כמקובל אצל כל עמי הסביבה. קרי: למלך, וסדר שיהיה סוף־סוף.

רומן נועז וחתרני

ברומן החדש, הנועז והחתרני, המשעשע ועתיר הדמיון הזה, תוקף מאיר עוזיאל את התפיסה המלוכנית המסורתית, שנשתלשלה מההבנה המסורתית של סיפורי התנ"ך הללו, והופך אותה על ראשה. האמירה המהפכנית שלו מודגשת ומועצמת כבר בשם שנבחר לספר, "איש הישר בעיניו": לפי עוזיאל לא מדובר במצב של תוהו ובוהו, הפקרות ואנרכיה, אלא דווקא במצב חיובי, אם לא ממש אידאלי, מין תקופת־עֶדן קדמונית שיש להתגעגע אליה, ואולי אפילו לנסות ולחדשה במהרה בימינו.

המחבר לא מוצא שמץ יאוש או פסימיות באותה אמירה המסיימת את ספר שופטים, לא תלונה על משטר פגום ורעוע ולא הכרה בהכרח שבהנהגת שלטון מלוכני מסודר, נהפוך הוא: עוזיאל מעז לטעון כי הימים ההם, בטרם נתקבע שלטון המלוכה והחניק הכול בעריצותו המובנית והמתחייבת, היו דווקא ימים נפלאים מאין כמוהם. תקופה חד־פעמית שלא

מעשי אכזריות המזכירים אותה פרשה מזעזעת מספר שופטים שנודעה בשם "פילגש בגבעה".

האבסורד הוא שאנשים, טוען עוזיאל, אינם יודעים להעריך את יתרונות הפתיחות והחופש. וכך, תנועה חדשה שעניינה להפוך את ישראל לעם "נורמלי" ככל העמים, כלומר להקים משטר מלוכה בישראל, הולכת ותופסת תאוצה. שמואל הנביא לא עומד בלחץ המופעל עליו, ואפילו אלוהים נעתר בסוף לחתרנים הללו ומשתף פעולה בהפרת החוק שלו עצמו, לפיו אסור להמליך על בני ישראל מלך בשר ודם. כך נהרס לעולם ועד החופש של כולם, ומאז איש לא יכול לעשות עוד את הישר בעיניו.

אלגוריה פוליטית

על רקע התקופה שבין חיי הדרור של "איש הישר בעיניו" לבין הבחירה המודעת, התמימה או הסוטה בחיי שעבוד מידיו של מלך עריץ וכל-יכול – בונה מאיר עוזיאל סיפור אהבה שובה-לב בין דקל הדני, שלכרכרותיו הנוחות, הרכות והיעילות יצא שם אצל העמים השכנים ("הלמבורגיני והפרארי של עולם התנ"ך"), לבין הנערה היזמית פיסגה, שלביצים של תרנגולותיה יצאו מוניטין ברמת

בירושה, כש"שופטים נהדרים שפטו את עם ישראל בחן ובחסד ובאופן זמני" (עמ' 361, ההדגשה היא שלי). ומה לא המציאו אז: חפצי מותרות מקסימים ככרכרות נוחות, רכות ויפהפיות המחליקות ללא חשש בדרכים עקלקלות; דברים בסיסיים שכולנו נהנים מהם עד היום בחיי היום-יום שלנו ואיש מאתנו לא ידע שאנו חייבים אותם לימי השופטים, כמו למשל הביצים הקשות – כן-כן, ויש בספר תיאור מלבב להפליא איך הגיעה המצאה זו לעולם – וגם אבקת ביצים, לנוחות השימוש והשימור; נוסחאות מתמטיות אלגנטיות שאין כמותן ליופי; מעשי סריגה אמנותיים מקסימים, שבנוסף להיותם שימושיים לעילא הם גם מפיצים מתוכם אור יקרורות, כי השפחה חתי נותה ("חצי נוצה", בלשון משובשת), המתמחה בהם, למדה את המלאכה מפי השטן עצמו.

כל אלה מתרחשים באיש הישר בעיניו באופן ריאליסטי למדי על רקע המציאות התנ"כית המוכרת, לרבות התנכלויות מצד הפלשתים, המאלצות את שבט דן לנטוש את נחלתו במרכז הארץ ולהתיישב בגולן. ולמרבה הצער, טבע האדם נותר כפי שהוא, גם בתנאים של חופש: יש מפלגות והתארגנויות וויכוחים רעיוניים, אנשים פועלים על פי אינטרסים אישיים כוזבים, עושים

על כל גוניה ומרכיביה. ואביא לסיום דוגמה אחת מיני אין-ספור דוגמאות מפולפלות ומהנות:

שמואל כעס ואמר שזהו, תם זמן מלכותו של שאול. אלוהים מבקש ממנו לפרוש מיד. נכון, שמואל אשם לא מעט, אבל נכון גם שתכף בהתחלה, כמו שקורה לכל מנהיג [...] התחיל המלך החדש להאמין שהוא המנהיג, ולכן הוא אחראי, **והוא ינווט** (עמ' 361; ההדגשה שלי).

ספרו של מאיר עוזיאל הוא, אפוא, בין השאר, גם אלגוריה פוליטית שנונה ומושחזת, הפתוחה לכמה וכמה פרשנויות. בדרכה הקלילה והמשעשעת היא עוסקת, למעשה, בעניינים רציניים ועמוקים ביותר – השאיפה לחירות מול הצורך במשטר וסדר חברתי, אהבת החופש ושנאת השעבוד, התשוקה לידע מדעי והגעגוע שאינו נגמר לאהבת ילדות אבודה, והכול בשפה זריזה וקולחת, תוך העמדת דמויות בלתי נשכחות במצבים לא שגרתיים, המצטרפים לכדי חגיגת ספרות מרהיבה וצובטת-לב.

הגולן ובכל צפון הארץ. חלק מהצלחת השיווק יש לזקוף לזכותו של רים הדיפתי, סוכן חתי נאמן שנטמע בתוך בני ישראל וחי בינותם כשווה בין שווים. מאוחר יותר, אחרי עליית המלך שאול לשלטון, יש לזקוף לזכותו של רים החתי גם את מעשה ההצלה של מפעלות החיים של דקל ופיסגה. לימים ייוולד לאותו רים בן בשם אוריה. הרומן מסתיים לפני עליית דוד לשלטון ואינו מפרט מה קרה לאוריה החתי מידי שלטון מלוכה אכזרי, אנוכי ונהנתני. די לו למאיר עוזיאל בכך שהוא מספר לנו שאוריה הוא בנו של רים והוא סומך על קוראיו, המכירים את התנ"ך, ויבינו מכך, ברמז הנוסף על כל מה שהתרחש לפני כן, כי מלך הוא המצאה גרועה, אפילו מפלצתית. ההתנגדות למלך והצער העצום על הטעות חסרת התקנה של המלכת מלך על ישראל מפעפעים מכל תג ותו של הסיפור המפותל, העשיר ורב הקסם של מאיר עוזיאל, הפותח במשל יותם, שיש בו כזכור אזהרה מפורשת מפני הטעות המתרגשת לבוא. ומעבר לכך מבעבעת מכל פרט ברומן המציאות הישראלית בת ימינו,

